

Emlékezés Lonovics József (1793-1867), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatósági tagjára

Remembering József Lonovics (1793-1867), Honorary Member and Member of the Directorate of the Hungarian Academy of Sciences

Lonovics József jeles egyháztörténész, egyházi személyiség (püspök) a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatósági tagja 1793. január 31-én született Miskolcon. 1867. március 13-án hunyt el Pesten.

Lonovics Józsefet 1843. október 7-én a Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) jogelődje választotta tiszteleti tagjává. Tiszteleti taggá választását követően, eltérően például az ugyancsak tiszteleti tag - és levelező tag - Kemény Józseftől (1795-1855), nem tartott székfoglaló előadást. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudós Társaság első levelező és tiszteleti tagjainak megválasztására a Társaság 1831. február 14-én tartott nagygyűlésén került sor. A levelező és tiszteleti tagok esetében nem volt előírás, követelmény székfoglaló előadás tartása.

Lonovics Józsefet a Magyar Tudományos Akadémia húsz évvel levelező taggá választását követően, 1863. január 14-én igazgatósági tagjává választotta. Lonovics József komoly szerepet játszott politikusként és egyházi személyként egyaránt a magyar nyelv hivatalos nyelvként történő elismertetésében. Ez a példaértékű, sokak számára iránymutatásul szolgáló elkötelezettsége a magyar nyelv ügye mellett komoly szerepet játszott abban, hogy az eredetileg a magyar nyelv ápolására létrehozott Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) tiszteleti, majd igazgatósági tagjául választotta.

Egerben végezte teológiai tanulmányait. 1817-ben történt pappá szentelését követően, Fischer István (1751-1822) egri érsek maga mellé vette szentszéki jegyzőnek, majd érseki titkárnak. Lonovics József 1825-ben lett plébános Sajóvárkonyban.

Lonovics József két szónoklatával vált ismertté szélesebb körben. Az egyik szónoklatot a borsodi főispán temetése, a másikat utódának beiktatása alkalmából mondta el. 1829-ben kanonok és teológiai tanár lett az egri főegyházmegyében (Archidioecesis Agriensis). 1834. március 3-án csanádi megyés püspökké nevezték ki.

Lonovics József az egri székes főkáptalan (capitulum) követeként részt vett az 1830-ban tartott és az 1832-1836. évi pozsonyi rendi országgyűlések. 1848-ig az alsó táblán a káptalanok egy vagy két követtel vehettek részt. A rendi gyűléseken a vallási sérelmek (gravamina) tárgyában mondott beszédeivel országos hírnévre tett szert.

1838-ban királyi táblai főpap lett. Püspöki székhelyén, Temesváron 1841-ben bölcsészeti és jogi liceumot alapított. Megemlítendő továbbá, hogy Lonovics József nevéhez fűződik a csanádi püspökség területén több népiskola, valamint az egyházi és szociális intézmény létrehozását hatékonyan szorgalmazó, előmozdító intézkedés.

Komoly elismerést jelentett számára az, hogy a püspöki kar 1841-ben őt küldte Rómába, hogy a vegyes házasságok (matrimonia mixta) ügyének rendezéséről tárgyaljon. Rómában folytatott tárgyalásait siker koronázta.

1843. július 6-án V. Ferdinánd magyar király (1835-1848) családtagjaival, testvéreivel és unokaöccseivel együtt nemesi címet adományozott Lonovics Józsefnek.

1848. március 18-án Lonovics József jelentette be a püspöki kar nevében, hogy a katolikus egyház lemond a tizedről (decima). Itt utalunk arra, hogy a tized szedésének tényleges felszámolására csak évekkel később, 1853-ban került sor Magyarországon.

V. Ferdinánd király 1848. június 25-én egri érsekké nevezte ki. Lonovics József beiktatására azonban már nem került sor. Utódát, Bartakovics Bélát (1791-1873), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagját, rozsnyói megyéspüspököt I. Ferenc József 1850. április 2-án nevezte ki egri érseknek.

Lonovics József 1848 októberében kibocsátott pásztorlevelében a haza védelmére szólította fel egyházmegyéjének híveit. Ugyanakkor a felsőházban a bécsi udvarral való békés, kompromisszumokat tartalmazó megegyezés mellett foglalt állást.

Lonovics József az 1849-1849. évi forradalom és szabadságharc során kétségtelenül a patrióta érzelmű katolikus papság egyik legkiemelkedőbb alakja volt. Itt említjük meg, hogy unokaöccsét, akit szintén Lonovics Józsefnek hívtak, 1879-ben Csanád vármegye főispánjává választották.

Kiemelkedő, feltétlenül említésre méltó érdeme, hogy a Magyarország, a Magyar Királyság határain kívül élő magyarok lelki gondozására megalapította az országhatáron túlnyúló Szent László Társulatot.

Lonovics Józsefet 1848. június 2-án Lanzendorfban tartóztatták, azzal a jogi alapot nélkülöző váddal, hogy részt vett az uralkodó jogait kétségbe vonó országgyűlésen. Bűnéül rótták fel azt is, hogy hozzájárult ahhoz, hogy a temesvári székesegyházról leverjék a császári sást. Szabadlábra helyezték ugyan, de október 1-jén újból letartóztatták. A pesti Újépületben (Neugebäude) tartották fogva. Kényszer hatása alatt lemondott egyházi címeiről. Ezt követően a melki apátságba száműzték. Száműzetése alatt azonban titkára rendelkezésére állhatott, ami kivételes bánásmódnak számított.

November 5-én azonban Scitovszky János (1785-1866) bíboros, esztergomi érsek, hercegprímás, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja erélyesen tiltakozott a Lonovics Józsefet ért bánásmód miatt. Scitovszky János közbenjárásának köszönhetően Lonovics Józsefet 1850. január 3-án szabadon engedték azzal a feltétellel, hogy elhagyja Magyarországot, a Magyar Királyság területét.

1860-ban térhetett újra haza, mint amasiai címzetes (tituláris) érsek. Ülnöke volt a kizárólag fellebviteli bírói fórumként működő Hétszemélyes Táblának (Tabula Septemvralis). Fontos továbbá utalni arra, hogy IX. Piusz (1792-1878) pápa vizsgálónak nevezte ki, ami ugyancsak komoly jogi vonatkozású elismerést jelentett.

Lonovics József a Deák-párthoz csatlakozott. A politikai életben mutatkozó enyhülés jeleként értékelhető az, hogy az uralkodó 1866-ban kalocsai érsekké nevezte ki. Súlyos betegsége miatt azonban ezt a székét sem foglalhatta el. Néhány hónappal később elhunyt.

Egyháztörténeti és egyházjogi munkái a XIX. század második harmadában széles körben ismertek voltak.

Nevéhez fűződik számos akadémiai, népoktatási, egyházi és szociális intézmény létrehozása. Emlékét az utókor ma is kegyelettel őrzi. Erre utal többek között születésének bicentenáriuma alkalmából, 1993-ban Makón tartott emlékkonferencia. A konferencián elhangzott előadások önálló kötet formájában nyomtatásban is megjelentek.

Lonovics József munkái Magyarországon és külföldön, elsősorban német és francia nyelvterületen egyaránt ismertek voltak. Széleskörű, az egyháztörténelemhez és az egyházjoghoz kapcsolódó művei valamint a magyar nyelv művelése érdekében kifejtett tevékenysége a XXI. században is példaértékűek.

Lonovics József főbb munkái

Halotti oratio. Miskolc. 1825.; A protestans reformatio históriája Angliában és Irlandban. (fordítás) Nagyvárad, 1832.; Az egyházi bíraskodási jog. Pest, 1842.; A josephinizmus és az egyházat illető legújabb császári rendelvény. Bécs, 1851. (megjelent német és francia nyelven is); Az angol türelem. Bécs, 1851. és Népszerű egyházi archeológia vagyis a katolikus ünnepek, szentségek, ünnepélyek, szertartások értelmezése és a különféle rendes s rendkívüli szószéki jelentések, részint rendes szentbeszédekben, részint hirdetmény-alaku oktatásokban I-III. kötet. Pest, 1857. (E munka több kiadásban is publikálásra került. A negyedik kiadás 1870-ben jelent meg).

Felhasznált irodalom

Hopf János: Krivinai Lonovics József kalocsai s báci érsek emlékéül. Kalocsa, 1867.; Ipolyi Arnold: Lonovics József emlékezete. Pest, 1868.; Várady L. Árpád: Lonovics József római küldetése. Függelék: Lonovics József naplója. Budapest, 1924. és Emlékkülés Lonovics József püspök születésének 200. évfordulóján. (Szerk. Tóth Ferenc) Makó, 1993.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu